

Nr 184.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändring i grunderna för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall; given Stockholms slott den 24 februari 1927.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bifogade utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

C. Meurling.

Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 24 februari 1927.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, MEURLING, GÄRDE, PETERSSON, HELLSTRÖM, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG.

Departementschefen, statsrådet Meurling, anför:

Då spörsmålet om möjligheten och lämpligaste sättet att för landet nyttiggöra de avsevärda naturtillgångar, som förefinnas i de talrika staten tillhöriga vattenfallen, genom en år 1899 tillsatt kommitté gjordes till föremål för särskild utredning, kom man till det resultatet, att utnyttjandet av dessa fall — där de icke skulle reserveras för statens egna behov av lyse och kraft, särskilt för järnvägsdrift — lämpligast borde ske genom deras *utarrendering* till enskilda företagare. Kommittén framlade också bland annat ett utkast

Inledning.

till bestämmelser rörande dylika upplåtelse, därvid särskilt togs sikte på önskvärdheten att egga den enskilda företagsamheten och intressera nödigt kapital för de erforderliga anläggningarnas åvägbringande.

Under de närmast följande åren gjorde sig visserligen den uppfattningen allt mer gällande, att staten borde i större utsträckning själv tillgodogöra sig sina vattenkrafttillgångar genom byggande av kraftstationer och försäljning av elektrisk energi och sålunda själv skörda den företagarvinst, som man med visshet förutsåg. Det stod likväl klart, att endast ett fåtal av de många staten tillhöriga vattenfallen av olika storleksordningar kunde på detta sätt tillgodogöras, och allt fortfarande befanns det därför önskvärt att genom utnyttjande av det enskilda initiativet göra krafttillgångarna fruktbarande för landet. Då ett avhändande av kronans vattenfall ansågs endast undantagsvis böra ifrågakomma, fullföljdes tanken på fallens upplåtelse med nyttjanderätt för begränsad tid.

År 1909 avgavs av särskilda kommitterade ett på 1899 års kommittés utkast samt av kammarkollegium och domänstyrelsen verkställda förarbeten byggt förslag till grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall, innefattande detaljerade bestämmelser rörande upplåtelse av vattenfallen dels på arrende, dels enligt den särskilda form av nyttjanderätt, vattenfallsrätt, som kommitterade ansågo önskvärt att skapa för erhållande av bättre underlag för kreditgivning åt nyttjanderättshavarna. Detta förslag intog gentemot nyttjanderättshavaren en betydligt strängare ställning än den 1899 års kommitté ansett sig böra förorda till den enskilda företagsamhetens uppmuntrande. Efter vissa, huvudsakligen till upplåtelsers underlättande syftande jämkningar underställdes år 1910 förslaget, i den del det avsåg arrende, riksdagens prövning; jämväl riksdagen fann vissa ändringar i förslaget i nyssnämnda syfte erforderliga samt antog därefter de grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall, som sedermera innefattades i kungörelse den 4 juli 1910 (nr 72).

Sedan det av kommitterade ifrågasatta nya rättsinstitutet, vattenfallsrätten, införlivats med lagstiftningen, antogs av 1911 års riksdag tilläggsstadganden till de år 1910 antagna grunderna, avseende upplåtelse med vattenfallsrätt. Dessa utfärdades i kungörelse den 22 juni 1911 (nr 68 s. 11).

Gällande bestämmelser om upplåtelse av vattenfall.

Genom de sålunda antagna bestämmelserna regleras ifrågavarande förhållanden beträffande vattenfall, som stå under vattenfallsstyrelsens förvaltning, nämligen, förutom fallen i Göta älv, Älvkarleby vattenfall och fall, som inköpts för elektrisk drift å statsbanorna, sådana i Norrland belägna vattenfall, som enligt särskilda bestämmelser i avvitringsförfattningarna reserverats för kronans räkning, samt fall, som enligt särskilda Kungl. Maj:ts beslut ställts under styrelsens förvaltning. Därjämte äga grunderna tillämpning i fråga om vattenfallsägenhet, beträffande vilken kronans äganderätt är föremål för tvist (de s. k. processfallen).

Avgörandet huruvida vattenfall av nu nämnda slag, som icke tagits i anspråk för kronans räkning, må upplåtas med nyttjanderätt, ankommer på

Kungl. Maj:t. Nyttjanderättsavtalen ingås å statens vägnar av vattenfallsstyrelsen.

De grundläggande synpunkterna vid avfattningen av ifrågavarande stadganden, vilka i huvudsak hava karaktären av supplement till nyttjanderättslagens föreskrifter om lägenhetsarrende, torde hava varit i huvudsak följande:

Av hänsyn bland annat till statens intresse att icke mer än nödigt undandragas dispositionsrätten över sina vattenkrafttillgångar borde åtminstone den första upplåtelsen icke utsträckas utöver den tidsperiod, som vore erforderlig för amortering av de av nyttjanderättshavaren nedlagda kostnaderna. Vidare borde om möjligt så ordnas, att kronan efter upplåtelse tidens slut återfinge vattenfallen — som ju oftast komme att upplåtas obebyggda — i bebyggt skick. I betraktande bland annat härav måste garantier skapas för att anläggningarna utfördes på ett betryggande och för kraftkällans framtida utnyttjande ändamålsenligt sätt samt att byggnader m. m. vederbörligen underhölles. Möjlighet måste vidare beredas till kontroll över användningen av ur vattenfallet vunnenergi. Slutligen borde kronan förbehållas rätt att under upplåtelse tiden återfå vattenfallslägenheten under sin disposition, därest sådant vore för något statens ändamål erforderligt.

Beträffande innehållet i de särskilda stadgandena må här meddelas följande:

Upplåtelse tiden är vid arrende beträffande bebyggt fall i regel 50 år och i fråga om obebyggt fall, med hänsyn till behovet av viss byggnadstid, i regel 55 år. Beträffande bebyggt fall kan i avtalet intagas stadgande om rättighet för arrendatorn att under vissa villkor få fallet åt sig ånyo upplåtet. I fråga om obebyggt fall gäller, att kronan är berättigad att, efter underrättelse viss tid i förväg, vid första arrendetidens utgång åter komma i besittning av fallet; begagnar sig icke kronan av denna möjlighet, har arrendatorn rätt att erhålla förnyad upplåtelse av fallet för en tid av 30 år.

De här angivna arrendetiderna kunna av Kungl. Maj:t utsträckas, dock ej längre än att första och andra arrendeperioderna uppgå till sammanlagt högst 95 år.

Vid upplåtelse med vattenfallsrätt gälla samma bestämmelser, dock att ifråga om obebyggt fall *dels* första upplåtelsen kan ske för en tid av intill 75 år, *dels* rätt att erhålla förnyad upplåtelse icke föreligger, om första upplåtelsen avser längre tid än 65 år.

Ifråga om *förfogande över anläggningarna* för utnyttjande av vid upplåtelsen obebyggda fall gäller, att nyttjanderättshavaren tillhöriga vattenverksbyggnader (dammar, tunnlar, turbinkammare m. m. samt flottningsanordningar och fiskledare) skola utan lösen avträdas till kronan, därest nyttjanderättshavaren icke önskar efter första upplåtelse tiden erhålla förnyad upplåtelse, ävensom då han under första upplåtelse tiden förverkat avtalet. Har arrendatorn erhållit förlängning av arrendet, är han i varje fall skyldig att vid dess utgång eller i händelse av förverkande av avtalet utan lösen till kronan avstå honom tillhöriga vattenverksbyggnader ävensom annan i avtalet angiven egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift. Vid utgången av en med vattenfallsrätt gjord upplåtelse på tid överstigande 65 år ävensom vid utgången av förnyad upplåtelse med sådan rätt skola likaledes utan lösen avstås icke blott vattenverksbyggnader utan jämväl annan i avtalet angiven egendom, som erfordras för anläggningens drift. Däremot är kronan skyldig gälda lösen om kronan begagnar sig av sin rätt att redan efter första upplåtelse tiden återtaga fallet.

Arrendator skall i arrendeavtalet tillförbindas att *underställa vattenfallsstyrelsen förslag till anläggningar* för vattenkraftens utnyttjande ävensom inhämta styrelsens medgivande till ändringar och kompletteringar av anläggningarna, och styrelsen skall förbehållas rätt att *övervaka arbetenas utförande* på ändamålsenligt och med godkända ritningar överensstämmande sätt.

Förverkande av arrenderätten skall i arrendeavtalet föreskrivas för det fall, att större avvikelser sker från fastställda ritningar, eller där vederbörande icke ställer sig till efterrättelse för anläggningens utförande meddelade föreskrifter. Därjämte kan förverkande förekomma vid försummelse att inom stadgad tid utföra arbete ävensom vid viss underlåtenhet ifråga om energiens användande.

Arrendatorn är skyldig att ombesörja och bekosta *underhåll och brandförsäkring* av dels kronan tillhöriga byggnader m. m., dels sådana honom själv tillhöriga anläggningar, som vid upplåtelsetidens slut skola utan lösen tillfalla kronan.

Såsom *säkerhet* för upplåtelsevillkorens fullgörande skall ställas vederbörlig borgen eller annan säkerhet.

Arrendatorn är, då arrendet upphör, skyldig att till inlösen *hembjuda* kronan de delar av anläggningen, som ej skola utan lösen tillfalla kronan.

Där icke särskilda omständigheter påkalla undantag, skall i arrendeavtal införas bestämmelse om att kronan, såvida Kungl. Maj:t prövar det för något kronans ändamål nödvändigt, skall vara berättigad att, sedan 20 år förflutit från upplåtelse tidens början, när som helst efter 2 år förut lämnad underrättelse återtaga vad som upplåtits samt inlösa anläggningarna. Därvid skall dock kronan hålla arrendatorn skadeslös för vissa lidna förluster eller gjorda åtaganden.

Beträffande upplåtelse med vattenfallsrätt gälla i ovan angivna avseenden, där ej annat särskilt angivits, i stort sett samma bestämmelser som i fråga om upplåtelse med arrenderätt, dock med viss mildring i avseende å förverkandeskäl.

Framställningar om ändring i upplåtelsevillkoren.

Redan i samband med upplåtelsevillkorens tillblivelse uttalades den uppfattningen, att de vore allt för stränga gent emot nyttjanderättshavaren. Det visade sig också ganska snart, att upplåtelse av kronans vattenfall icke voro begärliga för företagarna; väl ingingo åtskilliga förfrågningar om möjligheterna att få utnyttja fallen, men uppgörelser voro svåra att få till stånd på de givna villkoren. Vad som särskilt till en början ansågs oförmånligt torde hava varit upplåtelse tidens alltför ringa längd samt bestämmelserna om skyldighet att avstå egendom utan lösen.

Det må nämnas, att lagrådet i samband med granskningen av förslagen till lagstadganden om vattenfallsrätt anförde betänkligheter mot att anknyta reglerna om upplåtelse med vattenfallsrätt direkt till de år 1910 antagna grunderna för upplåtelse på arrende. De där meddelade stadgandena angående skyldighet för nyttjanderättshavare att i vissa fall, bland annat vid förverkande av nyttjanderätten, utan lösen avstå honom tillhöriga byggnader, sammanställda med de bestämmelser, som möjliggjorde, att nyttjanderätten i ett flertal fall och stundom av skäligen obetydlig anledning bleve förverkad, kunde nämligen äventyra ett av de ändamål, man velat vinna genom vattenfallsrättsinstitutet, eller att vattenfallsrätten skulle kunna tjäna som underpant för lån.

1915 års bestäm-
melse om »process-
fallen».

Bland annat på grund av gjorda framställningar om lindrigare villkor åtminstone för upplåtelse åt vederbörande innehavare av de fall, beträffande vilka

kronan vid domstol gjort eller väntades skola göra anspråk på äganderätt (processfallen) tillkallades år 1915 sakkunniga (vattenfallssakkunniga) för utredning angående, jämte annat, erforderliga ändringar av omförmälda, åren 1910 och 1911 fastställda grunder. De sakkunniga ansågo sig kunna konstatera, att bestämmelserna icke kunde bereda den trygghet för företagaren, som avsetts och som kunde stimulera till igångsättandet av nya vattenkraftsföretag. Detta förhållande jämte de av kronan anhängiggjorda rättegångarna hotade att alldeles lamslå kraftbyggnadsverksamheten i de norra delarna av landet. Åtgärder till avhjälpande av detta missförhållande ansågos starkt påkallade. Då man i dessa processfall ansåg sig hava träffat just de fall, vilkas utnyttjande det kunde anses mest angeläget att främja, föreslogo de sakkunniga, att för processfallen skulle medgivas lindrigare upplåtelsevillkor. Sådana fastställdes också av riksdagen och utfärdades i förordning den 11 juni 1915 (nr 187). Lättnaderna fingo huvudsakligen avseende på upplåtelse tidens längd — arrende kunde med särskilt tillstånd få ske för en tid av 80 år och upplåtelse med vattenfallsrätt för en tid av 85 år på en gång — samt stadgandena om lösen, i det skyldighet att i vissa fall avstå egendom utan lösen icke var undantagslöst föreskriven. Dessa stadganden avsågos såsom ett försök tills vidare och bestämdes därför att gälla upplåtelse, angående vilka avtal avslutades under tiden intill den 1 juli 1920.

Såsom ett komplement till förslaget om inrättande av en vattenkraftslånefond gjorde vattenfallsstyrelsen i skrivelse den 17 september 1918 framställning om beredande av lättnader i villkoren för utarrendering av statens vattenfall. Med hänvisning till att blott ett fåtal upplåtelse av kronan tillhöriga strömfall dittills kommit till stånd samt under erinran om det önskvärda från allmän synpunkt i att vattenkrafttillgångarna verkligen bleve utnyttjade, hemställde styrelsen *dels* att de lindrigare bestämmelser, som jämlikt 1915 års förordning gällde för de s. k. processfallen, måtte få utsträckas till att avse alla kronans vattenfall *dels* att giltighetstiden för dessa bestämmelser måtte förlängas utöver den fastställda tidpunkten, den 1 juli 1920.

Vattenfalls-
styrelsen
17/9 1918.

Detta krav på lättnad i villkoren — varav behovet för övrigt vitsordats av vattenfallssakkunniga i deras förslag om vattenkraftslånefondens inrättande — understöddes i avgivna yttranden av svenska vattenkraftföreningen samt kammarkollegium. Framställningen kom emellertid icke att framläggas för riksdagen, och då de särskilda bestämmelserna angående processfallen med utgången av juni månad 1920 upphört att gälla, återkallade vattenfallsstyrelsen sin framställning.

Frågan om viss jämkning i grunderna för upplåtelse av kronans vattenfall har åter — ehuru i annat avseende — upptagits av vattenfallsstyrelsen i skrivelse den 3 februari 1925.

Vattenfalls-
styrelsen
3/2 1925.

Styrelsen påpekar, att man vid avfattningen av föreskrifterna i första hand tagit sikte på det betydande kapital, som i regel måste bindas vid en anläggning av ifrågavarande art, samt att bestämmelserna främst tillkommit för att uppmuntra dylika större anläggningar. Kronan ägde emellertid, anför sty-

relsen, över hela landet men särskilt i Norrland en mångfald förhållandevis obetydliga fall, varest visserligen icke kunde utvinnas några större kraftbelopp, men som dock skulle kunna användas till drivande av en såg eller kvarn eller ett mindre kraftverk för en större gård eller by. Det förekomme även, att en större kraftkälla kunde till en ringa del tagas i anspråk för ett mindre behov av angiven art, något som givetvis vore fullt riktigt och värt uppmuntran, blott upplåtelsevillkoren avvägdes så, att en framtida rationellare utbyggnad icke bleve förhindrad eller fördröjd. För nyttjanderättsupplåtelser i dylika fall vore emellertid 1910 och 1911 års föreskrifter, vilka till övervägande del vore av tvingande natur, alltför vidlyftiga och tyngande.

Särskilt i vissa avseenden hade enligt vattenfallsstyrelsens erfarenhet de gällande stadgandena visat sig olämpliga, när det gällde upplåtelser av mindre omfattning. Styrelsen anför härutinnan:

»Bestämmelserna i 4 § äro grundade på den i motiven såsom särskilt önskvärd angivna förutsättningen, att vattenfallet vid upplåtelsetidens slut återställas till kronan i *bebyggt* skick, vare sig kronan då erlägger lösen eller icke för de av arrendatorn uppförda vattenverksbyggnaderna. Stadgandet i 4 § 3 stycket förutsätter sålunda endast två alternativ vid utgången av första arrendeperioden, det ena, att kronan återtager anläggningen mot lösen, det andra, att arrendatorn ansöker om förnyad upplåtelse. Författningen har icke tänkt sig den möjligheten, att varken kronan eller arrendatorn önska fortsätta driften. Detta torde man måhända icke behöva befara, då det gäller större anläggningar, som tillgodose mera permanenta behov. Däremot har kronan intet intresse att förvärva en anläggning, då arrendatorn uppfört t. ex. endast en kvarn eller såg eller ett mindre kraftverk med begränsad lokal distribution, vars förvaltande i en framtid knappast kan anses vara en statsangelägenhet, vare sig ur det allmännas synpunkt eller ur statens affärssynpunkt. Särskilt en dylik mindre kvarn eller såg kan utan större svårighet vid arrendetidens slut bortflyttas, eventuellt för att på annan plats åter uppsättas. Det synes vattenfallsstyrelsen ej fullt klart, om vattenfallsstyrelsen är berättigad medgiva, att arrendatorn får återställa fallet obebyggt. Enligt det utlåtande, som av särskilda sakkunniga avläts den 15 mars 1909, skulle vattenfallsstyrelsen, visserligen utan särskild föreskrift därom i författningen, kunna tillförbinda nyttjanderättshavaren att, om kronan det äskar, borttaga vattenverksbyggnaderna. Men då författningens 4 § synes utgå från den förutsättningen, att fallet skall — mot eller utan lösen — återställas i bebyggt skick, synes en befrielse från tillämpningen av denna föreskrift under vissa omständigheter vara väl motiverad.

Den jämlikt 5 och 6 §§ påbudna *granskningen av ritningar* och kontrollen genom vattenfallsstyrelsen synes erforderlig — såsom jämväl framgår av motiven — endast om vattenverksbyggnaderna skola tillfalla kronan. Under motsatt förutsättning bör vattenfallsstyrelsen kunna medgiva befrielse från iakttagande av dessa föreskrifter, helt eller delvis.

Då vattenverksbyggnaderna icke skola tillfalla kronan, synes vidare anledning saknas att göra föreskriften om *brandförsäkring* obligatorisk. Skulle t. ex. en kvarn nedbrinna under arrendetiden, kunde man tänka sig, att det vore rimligast, att arrendatorn berättigades avgöra, om han ville fortfara med arrendet eller uppsäga detsamma.

I 14 § stadgas *hembudsskyldighet* för delar av anläggningar, som kronan ej är skyldig lösa. Förutsättningen härför är emellertid att fallet återlämnas i bebyggt skick. Stadgandet bör således icke vara tillämpligt, därest fallet enligt kontraktet kan få återlämnas i obebyggt skick.»

Vad sålunda anförts syntes styrelsen vara till fyllest för att bestyrka, att ifrågavarande bestämmelser vore olämpliga, särskilt vid de stundom förekommande utarrenderingarna av smärre vattenfall eller vattenfallsandelar. En fullständig omarbetning av författningen erbjöde ganska stora vanskligheter. Enligt styrelsens mening vore det emellertid tillfyllest, om Kungl. Maj:t kunde i det enskilda fallet medgiva undantag från tillämpningen av eljest gällande föreskrifter. I anslutning härtill hemställde vattenfallsstyrelsen, att i vederbörande författning måtte inryckas ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att »medgiva de undantag, som med hänsyn till vattenfallslägenhetens storlek, beskaffenhet och läge eller andra omständigheter kunna finnas påkallade».

Till följd av remiss har *kammarkollegium* avgivit utlåtande i ärendet den 1 maj 1925 och därvid fogat av dess advokatfiskalsämbete avgivet yttrande, varuti anförts bland annat följande:

Syftet med ifrågavarande bestämmelser syntes närmast varit att möjliggöra ett inordnande av vissa utav kronans vattenkraftkällor i produktionens tjänst. Bestämmelserna hade emellertid icke till fullo motsvarat förväntningarna. Orsaken härtill kunde hava varit, att de fastställda grunderna för vattenfallens upplåtande varit av tvingande natur.

Kronan hade givetvis även att söka draga direkt ekonomisk fördel av vattenfallen. Sådana förhållandena vore, syntes emellertid åtskilliga av kronans vattenfall och vattenfallsandelar icke kunna göras inkomstbringande, för så vitt icke desamma finge upplåtas för såg eller kvarn eller mindre kraftverk utan nödvändig fordran på uppställande av samtliga de i ovannämnda bestämmelser föreskrivna villkor.

I anslutning till detta yttrande har kammarkollegium förklarat sig icke hava något att erinra mot den av vattenfallsstyrelsen föreslagna författningsändringen.

Svenska vattenkraftföreningen, som beretts tillfälle att avgiva yttrande över vattenfallsstyrelsens framställning, har i skrivelse den 14 mars 1925 förklarat sig till fullo dela vattenfallsstyrelsens uppfattning rörande de ifrågavarande bestämmelsernas vidlyftighet och tungroddhet.

Föreningen har vidare påpekat vissa bestämmelser utöver de av vattenfallsstyrelsen anförda, där en jämkning syntes erforderlig. Förvaltningsgrunderna bure enligt föreningens mening vittne om att vara tillkomna under en tid, då man kanske i någon mån överskattat de ekonomiska vinstmöjligheter, som vore förknippade med vattenkraftens utnyttjande, och då man förutsatte möjligheten av att på relativt lång sikt bedöma ekonomiska förhållanden. Ekonomien hos de smärre norrländska lokala företagen för kraftdistribution, som berörts i vattenfallsstyrelsens framställning, visade, att någon vattenfallsränta av betydelse icke kunde påräknas vid upplåtelse av smärre kronofall i Norrland. Med hänsyn till de för staten sålunda relativt obetydliga ekonomiska riskerna syntes det tveksamt, huruvida alltid de stränga bestämmelserna om säkerhet för arrendevillkorens fullgörande behövde upprätthållas. Vid obebyggt vattenfall syntes redan den omständigheten, att arrendatorn vanligtvis nedlagt ett kapital, uppgående till mångdubbla vattenfallsvärdet, garantera arrendeavgif-

tens punktliga erläggande. Vidare kunde enligt föreningens mening nödvändigheten av de fakultativa bestämmelserna om kontroll å användningen av den elektriska kraften ifrågasättas. Vattenkraftföreningen ville under åberopande av vad sålunda och i övrigt av föreningen anförts tillstyrka den föreslagna modifieringen av de stränga och omständliga upplåtelsevillkoren, vilka mer än nödigt skärpte ovisshetsmomenten i en redan i och för sig riskfylld verksamhet.

Departementschefen.

Det lär icke kunna bestridas, att de förhoppningar, som man under förarbetena till de gällande grunderna för förvaltningen av kronans vattenfall hyste om dessa naturtillgångars snara nyttiggörande för landet genom det enskilda initiativet, icke gått i uppfyllelse. Under den tid av över 15 år, som nu förflutit sedan tillkomsten av 1910 och 1911 års bestämmelser, hava enligt vad jag inhämtat allenast fyra på dem grundade upplåtelseavtal kommit till stånd, ett antal, som i betraktande av den stora mängd vattenfall av olika storleksordningar, kronan har att upplåta, måste anses synnerligen lågt. Därvid är jämväl att märka, att blott en av dessa upplåtelser avser ett helt — ehuru ganska obetydligt — fallkomplex, medan de tre övriga röra vattenfall, som till hälften eller mera tillhöra enskilda.

Vid sökandet efter orsakerna till att man sålunda icke på långt när vunnit det resultat man väntat må det icke förbises, att under de senaste åren de industriella och allmänt ekonomiska förhållandena lagt hinder i vägen för ett mera omfattande utbyggande av vattenfallen, särskilt i Norrland, där ju kronofallen till övervägande del äro belägna.

Att de år 1910 fastställda grunderna icke heller befordrat ernäendet av vad som därvid åsyftades torde emellertid vara tydligt. Såväl från enskilt håll som från myndigheter och sakkunniga har ju också upprepade gånger vitsordats önskvärdheten av en ändring av gällande villkor för upplåtelse av vattenfall.

Skäl tala sålunda för, att en allmän revision av ifrågavarande bestämmelser vore av behovet påkallad. Den av vattenfallsstyrelsen år 1918 gjorda framställningen om en lindring av 1910 och 1911 års grunder till överensstämmelse med de för processfallen gällande har emellertid, som ovan nämnts, återtagits; i det läge saken sålunda befinner sig och med den knappa utredning, som för närvarande står till buds, anser jag mig icke kunna nu framlägga förslag till en genomgripande ändring av grunderna för förvaltningen av kronans vattenfall.

Jag vill här i förbigående nämna, att icke heller de lindrigare bestämmelserna för processfallen kommo till avsedd nytta; endast två upplåtelser enligt 1915 års förordning kommo till stånd. Detta kan dock till väsentlig del förklaras därmed, att förordningen utfärdades först då de norrländska vattenfallsprocesserna ledo mot sitt slut.

Det torde emellertid låta sig göra att utan rubbning av det väsentliga i de gällande bestämmelserna undanröja vissa av de åtminstone för närvarande mest kännbara olägenheterna. Såsom vattenfallsstyrelsen erinrat torde man vid upplåtelsevillkorens avfattande framförallt haft i sikte de större vatten-

krafttillgångarna, som för sitt utnyttjande erfordra mera omfattande och till sin natur mera permanenta anläggningar, men å andra sidan också kunna giva ett gott ekonomiskt resultat. Kronan äger emellertid i olika delar av landet, framförallt i Norrland, en mängd vattenfall, som antingen på grund av sitt avskilda läge eller till följd av sin ringa storlek icke kunna utnyttjas för annat än mera lokala, begränsade kraftbehov, såsom smärre sågar, kvarnar och dylika anläggningar. Nu gällande författning lämnar ej tillräcklig möjlighet att beträffande upplåtelse av sådana fall medgiva efter förhållandena anpassade villkor. Detta har också medfört, att åtskilliga frågor om upplåtelse av dylika kraftkällor måst förfalla. Sålunda hava enligt vad jag inhämtat till vattenfallsstyrelsen tid efter annan framställts önskemål om arrendering av smärre strömfäll, stundom i avlägsna trakter av Norrland. Vederbörande hava emellertid icke ansett sig kunna godtaga villkor, som, ehuru under ifrågavarande förhållanden otvivelaktigt överflödiga och meningslösa, på grund av gällande bestämmelser måst av vattenfallsstyrelsen uppställas.

Ur såväl enskild som allmän synpunkt måste det likväl anses önskvärt, att tillgängliga naturtillgångar i möjligaste mån utnyttjas för tillgodoseende av förefintliga behov. Ett utnyttjande, om än i blygsam utsträckning och utan avsevärda direkta fördelar för statsverket, torde i varje fall vara riktigare än att låta vattnet fåfängt löpa sin kos.

De ekonomiska intressen, som äro förknippade med dylika smärre upplåtelse, torde vara så obetydliga och olägenheten av intrånget i kronans förfoganderätt så ringa, att en jämkning i dylika fall till nyttjanderättshavarens förmån av de gällande upplåtelsevillkoren icke är ägnad att ingiva betänkligheter ur det allmännas synpunkt.

Jag finner mig alltså kunna förorda, att till de för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall gällande bestämmelserna göres ett tillägg, som åt Kungl. Maj:t inrymmer möjlighet till dispens i vissa fall. Sådant det ifrågasatta stadgandet av vattenfallsstyrelsen avfattats, torde det emellertid komma att erhålla alltför stor och icke åsyftad eller behöflig räckvidd. En skälig begränsning av de fall, där Kungl. Maj:ts dispensrätt kan komma ifråga, synes därför böra stadgas. Till en början torde sålunda de lindrigare villkoren få medgivas allenast vid upplåtelse för en mera begränsad tidrymd. En upplåtelse av förslagsvis 25 år är med säkerhet tillfyllest för de smärre företag, som här kunna ifrågakomma. Vidare läser en viss begränsning med avseende å anläggningens storlek böra stadgas. Med hänsyn därtill, att det stundom är fråga allenast om ett utnyttjande till en mindre del av ett större vattenfall, torde denna begränsning böra hänföra sig icke till kraftkällans storlek i obebyggt skick utan till det kraftbelopp, som man avser att uttaga vid anläggningen. I betraktande av de väsentligt olikartade förhållandena torde här skillnad böra göras i fråga om Norrland å ena sidan samt södra och mellersta delarna av landet å den andra. Därest den övre gränsen för dispensberättigade upplåtelse sättes för Norrland till 500 samt för det övriga Sve-

rige till 300 turbinhästkrafter, torde därinom kunna rymmas i huvudsak alla de fall, som i detta sammanhang kunna och bära komma i fråga.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen besluta,

att 2 § i de av riksdagen år 1910 antagna grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall, sådan nämnda paragraf lyder jämlikt riksdagens år 1911 i ämnet fattade beslut, skall erhålla följande ändrade lydelse:

2 §.

Där vattenfall, som förvaltas av vattenfallsstyrelsen, icke tagits i anspråk för kronans räkning, ankomme på Kungl. Maj:t att förordna, huruvida det må av kronan med eller utan utmål av mark upplåtas åt annan till nyttjande. Har förordnande meddelats om upplåtelse till nyttjande av vattenfallslägenhet, som nu sagts, skall lägenheten i enlighet med här nedan stadgade grunder genom styrelsens försorg upplåtas på arrende eller med vattenfallsrätt; dock att, där upplåtelsen avser en tid av sammanlagt högst tjugufem år samt uttagande av, vid vattenfall i Dalälvens vattensystem eller söder därom, högst 300 turbinhästkrafter, eller, vid vattenfall norr om Dalälvens vattensystem, högst 500 turbinhästkrafter, Kungl. Maj:t äger medgiva de undantag från tillämpningen av samma grunder, som med hänsyn till vattenfallslägenhetens beskaffenhet, läge och andra särskilda omständigheter kunna finnas påkallade.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall och förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Fredric Hawerman.